

VERSLAG

VAN DE VOLKSKUNDE-COMMISSIE
DER KONINKLIJKE NEDERL. AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM

OVER 1949

210

VERSLAG

VAN DE VOLKSKUNDE-COMMISSIE OVER 1949.

De Volkskunde-commissie heeft in haar vergadering van 14 November 1949 Mw. Dr A. M. E. Draak tot buitengewoon lid benoemd. Prof. Dr J. Waterink, die al sinds geruime tijd verhinderd was, aan de werkzaamheden der commissie deel te nemen, meende wegens gebrek aan tijd voor het lidmaatschap te moeten bedanken. Overigens bleef de samenstelling der commissie ongewijzigd.

Op het eind van het jaar heeft de commissie haar veertiende vragenlijst uitgezonden, die een aantal vragen bevat over de aanspreekvormen, de vleinamen van verschillende huisdieren, weerrijmpjes en weerspreuken en het volksgeloof met betrekking tot de welstand van bepaalde huisdieren.

Op 31 December 1949 waren in totaal 16.538 ingevulde lijsten op het bureau aanwezig, en wel als volgt verdeeld: van lijst 1: 2011 exx., van lijst 2: 1477 exx., van lijst 3: 1500 exx., van lijst 4: 1333 exx., van lijst 5: 1362 exx., van lijst 6: 1124 exx., van lijst 7: 1096 exx., van lijst 8: 998 exx., van lijst 9: 1064 exx., van lijst 10: 806 exx., van lijst 11: 1002 exx., van lijst 12: 1080 exx., van lijst 12a:¹⁾ 759 exx., van lijst 13: 926 exx.

In het jaarverslag over 1948 werd reeds medegedeeld, dat de commissie overwoog, een volkskunde-atlas uit te geven voor Nederland alleen, zonder het Vlaamse taalgebied, aangezien zij er ondanks alle moeite niet in geslaagd was, medewerking uit Vlaanderen te verkrijgen voor een gemeenschappelijke Noord- en Zuid-Nederlandse volkskunde-atlas. De commissie heeft thans na rijp beraad

---

¹⁾ Deze in 1947 gestencilde vragenlijst bevat enkele vragen over nog in gebruik zijnde of slechts bij herinnering bekende jaarlijks terugkerende feesten als kermis, St. Maarten, St. Nicolaas, Driekoningen, herdenkingsdagen enz.

het besluit genomen, althans de eerste aflevering van de atlas tot Nederland te beperken. Wel heeft de Vlaamse Toeristenbond inmiddels zijn medewerking aangeboden, maar op grond van de vele moeilijkheden, die het onderzoek in ons eigen land al meebrengt, moet gevreesd worden dat een niet rechtstreeks in Vlaanderen geleid onderzoek een bron van voortdurende teleurstellingen zal worden. Hoewel het in verschillende opzichten gewenst zou zijn geweest, dat naast een Noord- en Zuid-Nederlandse taalatlas ook een Noord- en Zuid-Nederlandse volkskunde-atlas had kunnen verschijnen, meent de commissie toch, dat er voor een afzonderlijke Nederlandse volkskunde-atlas meer aanleiding bestaat dan voor een dergelijke taalatlas. Bij de opzet van de atlas houdt zij bovendien rekening met de mogelijkheid, dat een Vlaamse instantie haar toch vroeg of laat de gegevens zal kunnen verschaffen, die de samenstelling van een volkskunde-atlas van het gehele Nederlandse taalgebied mogelijk zullen maken. Een schema van de inhoud zal in 1950 aan de commissie worden voorgelegd.

Van het tijdschrift „Volkskunde” verschenen aflevering 4 van jaargang 49 (1948) en aflevering 1—3 van jaargang 50 (1949). De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen verleende opnieuw een subsidie door intekening op een aantal exemplaren ten bedrage van f 500.— op jaargang 50.

Het bureau der commissie ontving o.a. bezoek van Utrechtse en Amsterdamse Neerlandici en van Prof. Dr Marius Valkhoff met zijn studenten. Ook in het afgelopen jaar werden weer vele mondelinge en vooral schriftelijke inlichtingen verstrekt. Doordat de heer Wander slechts een deel van zijn tijd in dienst van de commissie kan stellen, bleef veel werk onafgedaan liggen. Vooral nu tot de uitgave van de atlas is besloten, is de aanstelling van een wetenschappelijke assistent meer dan ooit gewenst.

Van een verblijf in Hamburg en Munster maakte de secretaris gebruik om zich op de hoogte te stellen van de werkzaamheden der aldaar gevestigde volkskundecentrales en inlichtingen te krijgen over het volkskunde-onderzoek in Duitsland in het algemeen.

Door aankoop en schenking werd de bibliotheek met een aantal

werken uitgebreid. De heer G. Blokhuis te Spakenburg stond een door hem bijeengebrachte verzameling aftelversjes, wiegeliedjes en andere oude liedjes uit Spakenburg af. De heer E. E. Gewin schonk ons een aantal aantekeningen en brieven over folkloristische onderwerpen, in hoofdzaak het volksgeloof in de provincies Utrecht en Gelderland betreffende. Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie stond een aantal werken over volkskunde af. De namen der schenkers zijn in de bijlage bij dit jaarverslag vermeld.

Als bijlage bij dit verslag is mede een door Dr Maartje Draak opgestelde beredeneerde inventaris opgenomen van de folkloristische gegevens, die wijlen Dr G. J. Boekenoogen bijeen heeft gebracht en die de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden in 1941 aan de commissie in bruikleen heeft gegeven.

Voor het financieel beheer der commissie zij verwezen naar de rekening en verantwoording der Centrale commissie.

Namens de Volkskunde-commissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen:

G. VAN DER LEEUW, *voorzitter.*

P. J. MEERTENS, *secretaris-penningmeester.*

BIJLAGE I:

Lijst van personen enz., die in 1949 boeken en handschriften schonken aan het bureau van de Volkskunde-commissie.

A. Bicker Caarten, G. Blokhuis, het Comité Fries Huldeblijk, Prof. Dr C. F. A. van Dam, Prof. Dr R. Foncke, het Genootschap voor de Geschiedenis der Geneeskunde, E. E. Gewin, Tj. W. R. de Haan, Prof. Dr C. Hooykaas, Mw. Dr J. H. Hooykaas-van Leeuwen Boomkamp, Dr H. W. M. J. Kits Nieuwenkamp, Mr J. Kunst, J. H. Kruizinga, het Landbouw-economisch Instituut, de Lochemsche Handels- en Courantendrukkerij, Dr J. J. Mak, Ir M. C. A. Meischke, het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Thijs Mol, S. J. van der Molen, het Museo del Pueblo Español (Madrid), Dr K. C. Peeters, Prof. Dr I. D. du Plessis, Mw. Marie Ramondt, het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Dr M.

Schönfeld, de Stadtrat van Zürich, de Stichting Bodemkartering, de Studiekring voor de Geschiedenis van de Landbouw, W. E. J. Tjeenk Willinks Uitgeversmaatschappij, Uitgeverij W. J. Thieme & Cie, de Universiteitsbibliotheken van Amsterdam en Nijmegen, de Vereniging Nederlands Fabrikaat, Prof. Dr C. G. N. de Vooyoys, Dr D. A. Wittop Koning.

BIJLAGE II:

De „Verzameling Boekenoogen”.

Uit de nalatenschap van Dr G. J. Boekenoogen verkreeg het „Centraal Bureau voor Nederlandse Volkskunde” een hoeveelheid materiaal op fiches, die men helaas te weinig bestudeert en bestudeerd heeft. De aantekeningen omvatten Kinderrijmen, Kinderspeelen, Kinderprenten, Jaarkringliedjes, Bezweringsformules, Sprookjes, Boerden, etc. etc., teksten en wetenswaardigheden in bonte variatie. Daarbij sluit aan een even geschakeerde afdeling 'bronnen': (de) oorspronkelijke brieven die Boekenoogen op zijn verschillende oproepen om folkloristische gegevens, heeft ontvangen.

Men verwacht misschien dat dit alles in hoofdzaak uitgegeven is, doch dit is niet het geval. Hieronder volgt een voorlopige registratie van hetgeen men in de „Verzameling Boekenoogen” kan aantreffen. Benaming en indeling zijn zoveel mogelijk van Boekenoogen zelf (de volgorde *niet*), doch daar deze benamingen persoonlijk — en dus voor de verzamelaar zonder meer duidelijk, voor de belangstellende (en) gebruiker evenwel ondoorzichtig — zijn. Voeg ik bij verschillende onderdelen voorbeelden.

A *Huis-, graf- en handmerken.*

vbb.: Δ Arie Teunissen Peereboom (Krommenie 1679)
 $\times$ Jan Janszoon IJff (Westzaan 1624)

B *Scheldnamen en scheldrijmen.*

vb.: Klikspaan, boterspaan
 zal barvevoets naar bed toe gaan.
 Vele er van zijn onschuldig, maar psychologisch waardevol zijn een aantal onbarmhartig honende.

Bij de onderafdeling *Scherts en spot* classificeerde Boekenoogen dialogen als:

— Wie?
 — Pietje Bijt-in-de-knie
 Ken jij die?
 of: — Hoe laat is het?
 — Kwart over kruus
 As je hard loop
 Ben-je gauw thuis.

C *Aftelformulieren.*

vb.: Eun deun tro
 Kalette mo
 Kusken vette
 Kalette
 Eun deun tro,

(om eens iets anders te bieden dan *Iene miene mutte*.)

D *Bezweringsformules* (tegen hik, ziekten, weer, nachtmerrie, etc.) Geraadpleegd door J. R. W. Sinninghe voor zijn art.: „Nederlandsche bezweringsformules uit de negentiende en twintigste eeuw”, *Volkskunde*, N.R. III, 1943.

E *Nazeggen en pandverbeuren.*

vbb.: Boven over de Berger kerk
 Vlogen drie groote grauwe ganzen
 En die drie groote grauwe ganzen
 Riepen driemaal
 Berger orgel, Berger orgel, Berger orgel.
 of: Kippen met kale koppen
 komen bij den koekebakker aankloppen.

F *Parodie van gebed, preken, etc.*

(Plusminus aansluitend op het door Boekenoogen in *Volkskunde* XXII gepubliceerde artikel: „Volkshumor in geestelijke zaken”)

vb. van zogenaamde „Kindergebeden”:
 Poesie poesie pamen
 De hond moet kramen
 De kat moet spinnen
 Om een stukje brood te winnen
 Amen.

De meeste teksten zijn echter heel wat minder 'onschadelijk'.

- G Grote voorraden *Kinderrijmen*.
- H *Kinderprenten*.
Aantekeningen omtrent voorstellingen, onderschriften, uit-
vers, enz.
vb. van een onderschrift dat Boekenoogen als „vreemde lee-
ring” kwalificeert:
De *Lama* stevig op zijn pooten,
Een dier gestaag vroolijk van aard
Om hup'lend met zijn hoofd te stooten
En op te krollen zijnen staart.
- I *Dieren en dierengeluiden*.
vb.: Wat een vogel zingt in Limburg:
„Schreur, schreur, doe maaks mich die boks te wied.”
Sinninghe in „De Weergave der vogelgeluiden in Nederland”;
Volkskunde, N.R. IV, 1944—45, gebruikt in hoofdzaak ander
materiaal.
- J *Jaarkringliedjes*.
bijv. Sint Maarten, Sint Nicolaas, Palmpaas. Genre bekend.
- K *Wiegeliedjes*.
- L *Kinderspelen*.
Reidans(en), Wolf en schaap, „Maria zat op majesteit”, enz.
- M *Volksrijmen*.
- N *Rechtsgebruiken*.
- O Handschrift *Liedteksten* (vele uit de volksmond opgetekend in
Zaanstreek en Waterland).
- P Handschrift *Liedteksten* (uit oude Liedboeken afkomstig).
Oordeelde Boekenoogen P en O persklaar?
- Q Aantekeningen over *Zangwijzen*.
- R *Kryptadia*.
De meeste niet voor (zelfs wetenschappelijke) publicatie geschikt.
- S *Sprookjesteksten*
(voor het merendeel door bemiddeling van Dr C. Bakker uit
Broek-in-Waterland).
Een honderdtal hieruit is in jaargangen van *Volkskunde* door
Boekenoogen gepubliceerd (men zie de bibliographie in *Levens-*

berichten van de Mij der Ned. Letterk. 1930/'31, pp. 77-82).
Dus deze collectie heeft afgedaan? Verre daarvan. — Terwille
van de bestudering van onze echte volksverteltrant hebben wij
m.i. dringend behoefte aan een gecommetericeerde uitgave van
Boekenoogens oorspronkelijke handschrift, in de toestand voor-
dat hij de teksten had bewerkt.

Een drietal willekeurige grepen zal, hoop ik, mijn oordeel ver-
duidelijken. Men vergelijkte:

Begin van nr. 88 (*Volkskunde*, jg. 18 (1906), p. 72)

Van den grooten en den kleinen dief.

Als je in vroeger tijd wat uitgevoerd had dat niet bij rechtuit
was, dan werdt je gegeeseld en gebrandmerkt. Dat is je bekend.
Zoo was er dan ook eens een kerel die wat misdaan had; zooveel
van belang was het niet, maar hij werd toch gebrandmerkt.

Maar er was een andere kerel, die een heeleboel gestolen had
(want het was een groote dief), maar die liep vrij rond, want hij
was nog nooit gesnapt.

Begin van nr. 88 (handschrift)

Roovergeschiedenis.

As je vroeger iets uitgevoerd hadde dat niet bij rechtuit was, dan
wier-je gegeeseld en gebrandmerkt. Nou ja, dat weet je ook zelf
beter dan ik het je zeggen kan. Nou was er een kerel, die had nou
wel zooveel de moeite niet gedaan, maar hij wier toch gebrandmerkt.
Nou was er een âre kerel die stool altijd, dat was een groote dief,
maar die was nog nooit gesnapt.

Begin van nr. 52 (*Volkskunde*, jg. 16 (1904), p. 98)

Van de gehoorzame Vrouw.

Er was eens een boer en die had een best wijf, maar het was een
groote bazine. Zij deed het werk thuis zoo ijverig mogelijk, maar
haar man moest dan ook, weer of geen weer, het land in.

Nou gebeurde het op een dag, laat in den herfst, dat het hagelde en
sneeuwde en waaide van belang; maar hij moest toch naar het land,
meer dan een half uur van huis. Geen mensch was er met dat ge-
meene weer op weg. Alleen een paardenkoopman, die voor zijn
zaken noodzakelijk op het pad moest, reed met zijn paard en wagen
voort.

Begin van nr. 52 (handschrift)

Der was eris een boer en die was 'etrouwd. Nou, hij had een best

wijf, maar het was een groote bazin. Zij daan er werk thuis, maar er man most den ok, weer of geen weer, het land in. Nou was het op een goeien keer laat in de herfst en het hagelde en het sneeuwde en waaien van belang, maar hij most toch nee het land dat meer as een half uur van zen huis lag. Geen mensch zag je den ook op straat as ja een paardekoopman die van armoed wel 'et pad ope-moeten had. Hij ree met een paard en wagen, ...

Begin van nr. 51 (*Volkskunde*, jg. 6 (1904), p. 94)

De dankbare doode.

Er was creis een matroos, die dronken Gerrit genoemd werd. Op een keer dat hij aan wal was, zag hij een ophooping van menschen, die schreeuwden en heen en weer liepen: kortom een heel tumult. „Wat is er hier an de hand?” vroeg hij. „O,” zei een man, „er is een oud wijf gestorven, en omdat ze haar schuld niet heeft betaald willen de schuldeischers niet dat ze begraven wordt.” „Is 't anders niet,” zei Gerrit, „ik heb mijn zakken vol rijksdaalders; die kan ik dan goed besteden.” En hij betaalde de schuld van de vrouw en het mensch kon eerlijk begraven worden.

Begin van nr. 51 (handschrift)

Daar was eens een matroos, die dronken Gerrit genoemd werd. Op een keer aan wal zijnde zag hij een tumult en een ophooping van menschen. „Wat is hier aan de hand?” vroeg hij. „O daar is een oud wijf die van den steen gesneden moet (d.i. moet worden doodgemaakt), omdat ze haar schuld niet betaalt.” „Is 't anders niet, dan zal ik het wel betalen.” Dat gebeurde en de vrouw was vrij.

T *Sagen en volksgeloof*, o.a: over heksen en spoken.

U *Varia*.

V *Bronnen* (oorspronkelijke correspondentie).

De enorme hoeveelheid „Rijmen” wordt in het geheel niet bestreken door Boekenoogens bekende publicatie „Onze Rijmen” (1893). Al met al: de „Verzameling Boekenoogen” is een uiterst belangrijke collectie die om bestudering, contrôle, uitgave, aanvulling *schreeuwt*.

MAARTJE DRAAK.